

KISISKOLÁSOK ÉS AZ EGÉSZSÉGNEVELÉS – KOVÁSZNA MEGYEI TAPASZTALATOK

PUPILS AND THEIR HEALTH EDUCATION – KOVÁSZNA COUNTY'S FINDINGS

Szabó Béla, Szabó Katalin

Abstract: In the 21st century, Romanian school teachers are more and more faced with the fact that pedagogical tools having stood the test of time now seem to fail in the context of continuous change of laws and standards in the educational field. Writing the program for the optional discipline means a challenge for them each year; they need competences in many areas of knowledge to fulfill the regulations of the new Law of Education (nr. 1/2011). The article presents the situation of the optional disciplines at elementary level in Covasna county. The research was carried out in 332 classes, offering the picture of the optional discipline for 5,573 pupils overall. The conclusions of the paper underline clearly: health education represents a very disadvantaged area of the education in the elementary schools whether from the perspective of law or practice.

Keywords: health education, elementary school, optional disciplines, national curriculum

1. Bevezetés

Az iskola fontos színtere az ismeretek átadásának, fejlesztésének. Igaz ez az egészséggel kapcsolatos ismeretekre is. Nem vitatja senki a tanintézmények szerepét a felnövekvő nemzedék egészséges életmódra nevelésében. Ennek ellenére a romániai elemi oktatásban az egészségnevelés nagyon hátrányos helyzetben van.

Az egészség megőrzésében minden embernek, így a szülőknek és a gyerekeknek is személyes felelőssége is van. Az egészségnevelési feladatokkal kapcsolatban Horváth Miklós (idézi Székely, 2009, 86) a következőket állítja: „A fejlődés útja az lenne, ha az egészségnevelésben a primer prevenciót zömmel az oktató-nevelő intézetek végeznék, a szekundert és terciert pedig az egészségügy végezné”. A megállapításból kiindulva fontosnak tartjuk kiemelni az érintett intézmények együttműködésének fontosságát kormányzati szinten (például az érintett minisztériumok közreműködésével). Mindez nyilván hatékonyabb lenne, ha a civil szférában tevékenykedő, hasonló profilú szervezetek bevonásával történne.

Az Egészségügyi Világszervezet¹ meghatározása szerint az egészség „a teljes fizikális, mentális és szociális jólét állapota, nem pedig pusztán a betegségek hiánya”. Ezt a megfogalmazást több szerző is kibővítette (Somhegyi, 2006; Kaposvári, 2001; Gyenge, 1998; Matthey, 1996; Buda, 1995). Egy nép egészségi állapotát elsősorban a társadalmi környezet, azaz az életminőség és egészségtudatos magatartásunk, másodsorban genetikai tényezők (hajlamunk bizonyos betegségekre), harmadsorban a

---

¹Az Egészségügyi Világszervezet (WHO – www.who.int) folyamatos szervezőmunkát folytat a világ egészségének megőrzése érdekében, gyakorlati és elméleti feladatok kidolgozásának és megvalósításának segítségével.

természeti és épített környezet (pl. a légkör és az ivóvíz szennyezettsége, a lakáskörülmények, az általános higiéné szintje) s csak negyedsorban az egészségügyi ellátás színvonala határozza meg (Forgács, 2004).

2. Az egészségnevelés tantárgy helye az elemi oktatásban

Az 1989–1995 közötti időszakban az oktatást a még érvényben lévő 1978-as oktatási törvény és különböző kormányrendeletek (pl. 521/1990, 345/1992) szabályozták. Ezt követték a 84/1995-ös és az 1/2011-es oktatási törvények, amelyek szabályozzák az órakereteket is. Ezek értelmében az egészségnevelés nem része a törzsanyagoknak, csak opcionális tantárgyként tanítható. A 4496/11.08.2004-es kormányrendelet kiadásával érvénybe lép az egészségnevelés választható tantárgyi program az I-XII évfolyam számára.

Míg 2011 előtt az elemi osztályokban a választható tantárgyak száma 1-4 volt (tehát legalább egy óra kötelező), addig az 1/2011-es Oktatási Törvény által módosított órakeretben ez a szám 0-1-re csökkent, ami lehetőséget ad az új évfolyamokat tanító pedagógusoknak arra, hogy az amúgy is magas heti óraszámot ne terheljék még egy újabb tanórával.

A 2012-2013-as tanévtől bevezetésre kerülő tantárgyi programokban (csak az előkészítő osztályosokat érinti) szereplő egészségnevelésre, egészségfejlesztésre vonatkozó fejlesztési követelmények szükségesek (lásd 1. táblázat), de nem elegendők az iskolai egészségnevelés szempontjából. Az egészségnevelés, egészségfejlesztés itt sem kapott helyet, mint önálló diszciplína a kerettantervben. Az említett tanévben (2012-2013) azonban előrelépés észlelhető,² ami az elsajátítandó egészségnevelési kompetenciák számát és tantárgyakban való megjelenését illeti. Ekkor három olyan tantárgy is bevezetésre kerül (a korábban is jelen levő testnevelés mellett), melyek általános célkitűzéseiben fellelhetőek az egészségnevelés egyes részterületeinek feladatai. Ezek a tantárgyak a *személyiségfejlesztés* (heti 1 -2 óra), *társadalmi nevelés* (heti 1-2 óra) és a *zene és mozgás* (heti 2 -3 óra).

A négy tantárgy tantárgyi programjában több mint tíz, az egészségnevelés témakörébe illeszthető fejlesztési követelményt találunk (1. táblázat), ám még ezek sem érintik az egészségfejlesztés minden területét.

1. táblázat: A fejlesztési követelmények és tanulási tartalmak összefoglalása a 2012-2013-as előkészítő osztályok tantárgyi programjai alapján

<i>Tantárgy</i>	<i>Fejlesztési követelmény</i>	<i>Tanulási tartalmak</i>
TÁRSADALMI NEVELÉS	Az alapvető magatartási szabályok ismerete	- olyan közmondások feldolgozása, amelyek illusztrálják a társadalomban elfogadható viselkedési normákat; - személyi higiéniai szabályok és azok alkalmazásának gyakorlása; - a személyes higiéniai eszközök azonosítása és használatuk megismerése; - jó és rossz szokások felismerése képek segítségével (személyi higiénia, lakás, tanterem, stb.)
	Alapvető magatartási normák gyakorlatba ültetése	- versenyek higiéniai kérdéskörben; - önértékelést fejlesztő gyakorlatok összefüggésben a magatartási szabályokkal; - plakátok, kollázsok készítése, amelyek bemutatják az osztály viselkedési szabályait, higiénés szokásait stb.

² 3654/29.03.2012-es számú miniszteri rendelet

TESTNEVELÉS	Az egészségmegőrzéshez szükséges tevékenységek gyakorlása	- rendszeres reggeli frissítő torna; - állandó testtartás ellenőrzés (padban ülés, állás, járás közben); - szabadtéri testmozgás gyakorlása, különböző helyzetekben (parkban, erdőben, fűben, homokban, hóban, kerékpárral, szánkóval, görkorcsolyával, stb.) az éghajlati viszonyoknak megfelelő felszerelésben; - séták a közvetlen környezetben.
	Egyszerű higiéniai szabályok betartása	- a terhelés alatti helyes légzés gyakorlása; - a sportfelszerelés használatára, szállítására és higiénijára irányuló szabályok alkalmazása; - a minimális higiéniai intézkedések rendszeres alkalmazása a testnevelés óra előtt és közben; - a testnevelés órák előtt és után javasolt élelmiszerek fogyasztása.
ZENE ÉS MOZGÁS	Szabad mozgás a dal szövege alapján	- a szabad mozgás gyakorlása a dal szövege alapján vagy zenei kíséret alkalmazása a gyerekek által választott játékhangszereken.
	Szabad tánc, éneklés közben	- a gyerekek által énekelt dalokra szabad, spontán táncmozgások végzése.
	Zenehallgatás szabad mozgás kíséretében	- különböző hangzású zenei alkotások meghallgatása, amelyek szabad mozgásra ösztönzik a gyerekeket.
	Zenehallgatás közbeni játékos tevékenységek	- a zenehallgatás közben a gyerekek által inspirált spontán játékok szervezése, eljátszása.
SZEMÉLYISÉGFEJLESZTÉS	A testséma reális érzékelése a személyes jellemzők összefüggésében	- a testkontúr megrajzolása a flipchart méretű lapra; - a kontúrok kiszínezése az önkép alapján (hajszín, szemszín, stb.), a kép kivágása és kifüggesztése, "Találd ki, hogy kit ábrázol a kép?"-képfelismerés; - a testrészek tükörben való megfigyelése, megnevezése; - kiscsoportos beszelegetés a testrészekről. * A fizikai tulajdonságok azonosítása játékosan.
	A társak és az ismerős felnőttektől kért segítség formáinak meghatározása	- segítségkérési gyakorlatok (szülők, ismerős felnőttek, társak felé) - segítségkéréssel kapcsolatos mesék és történetek hallgatása, elemzése; - szerepjáték (bábokkal, maszkokkal); - a segítségkérés lépéseinek begyakorlása; - plakátok készítése kiemelve azokat a helyzeteket, amikor segítségre van szükségük (kollázs, rajz, festmény, grafika).
	Az alapvető érzelmek (boldogság, szomorúság, félelem, stb.) felismerése összehangolva a mindennapi életben megtapasztaltakkal	- gyerekek számára készült rajzfilmek és filmek megtekintése, ahol az alapvető érzelmek vannak előtérbe helyezve; - ismert történetek meghallgatása; - történetek szerkesztése, hiányos mondatok kitöltésével (pl. "A lány és a fiú boldog, mert..."); - mesékből ihletődve arcok, karakterek, jeleneteket megrajzolása, amelyek alapvető érzelmeket fejeznek ki.
	Azon tevékenységek és viselkedések meghatározása, amelyekben a gyermek jól érzi magát	- egyéni vagy csoportos poszter készítése a kedvelt tevékenységekről; - azon tevékenységek bemutatása, aminek végzése közben jól érzi magát a gyermek; - interjú-készítés, amikor a gyerekek arról faggatják egymást, hogy milyen helyzetekben érzik jól magukat; - felmérés a családban, ki mikor érzi jól magát; - relaxációs gyakorlatok (egy olyan hely létrehozása az osztályban, ahová a tanuló el tud vonulni, egyedül tud lenni).
	A személyi higiéniai ismeretek meghatározása és gyakorlása	- gyerekeknek készült személyes higiénia, egészséges étrend kialakítás és táplálkozás témájú filmek megnézése; - beszélgetések kis- és nagycsoportban a személyes higiénia és az egészséges táplálkozás szerepéről és következményeiről; - rendezvények szervezése: "Egészség Nap", a gyerekek bemutatják a felnőtteknek egészséges életvitelhez kapcsolódó szokásokat és magatartásformákat.

	Az új iskolai tevékenységek és szokások megismerése	- az új iskolai tevékenységek és szokások (szünetek, napirend, heti program, stb.), munkamódszerek (tapasztalati és ismeretfeltáró beszélgetések minden nap elején, témák, munkalapok, portfólió, tanulási források, napot záró visszacsatolási tevékenységek / nap / témák / hét, stb. megbeszélése az év elején, átismétlés évközben, ahányszor csak szükséges- képes órarend / napi terv/heti terv készítése - iskolai látogatások (igazgatói iroda, tanári szoba, adminisztráció, mellékhelységek, osztályok, könyvtár, tornaterem, ebédlő stb.). - egy kedvenc szünetet jelző dallam kitalálása, elsajátítása: "Hogyan szeretném, ha szólna a csengő az iskolában?"

A következő tanévben (a 2013-2014-es tanév), amikor már az előkészítő és az első osztályosok is az új tantárgyi programok szerint dolgoznak, a társadalmi nevelés tantárgy nem kapott helyet a törzsanyagban.³ A kerettantervet elemezve azt is megfigyelhetjük, hogy a legtöbb egészségnevelési, egészségfejlesztési feladatot tartalmazó személyiségfejlesztés diszciplína első és második osztályban 1-1 órával szerepel a heti óraszámában, harmadik és negyedik osztályban pedig már nem lesz része a közös törzsanyagban.

Az új órakeret előírása értelmében minden osztályban 0-1 lesz a választható tantárgyak száma, ami az egészségnevelés, mint választható tantárgy számára azt eredményezi, hogy még kevesebb gyerek kap újabb és újabb információt legalább heti egy órában az életük egyik legfontosabb értékéről. A 2011-2012-es órakerethez képest visszalépés, hogy a társadalmi nevelés tantárgy nem maradt kötelező, így az ebben a diszciplínában elsajátításra ajánlott kompetenciák (lásd. 1. táblázat) nem kapnak helyet a törzsanyagban.

A kutatás bemutatása

A pedagógusok által javasolt választható tantárgyi programok számáról, minőségéről, használhatóságáról nem találunk elérhető információkat a megyében, nincsenek erre vonatkozó adatbázisok, statisztikai kimutatások. Kutatásunkkal, mely a 2011-2012-es tanévben zajlott (amikor nem voltak még előkészítő osztályok), szerettük volna felmérni, hogy milyen választott tantárgyakat javasoltak a szülőknek, illetve tanítottak a pedagógusok az elemi osztályokban Kovászna megyében. Vizsgálatunkkal egyúttal képet szerettünk volna kapni az elemi osztályokban dolgozó pedagóguspopuláció demográfiai profiljáról is, mely feltételezéseink szerint szerepet játszik az opcionális tantárgyak oktatásában.

Hipotézisek

1. Az alsó tagozaton tanító pedagógusok többsége nem a központilag javasolt választható tantárgyakat használja az oktatási folyamatban, mivel ezek kizárólag román nyelvű dokumentumok.
2. A pedagógusok többnyire az egy éves időtartamú és az egész osztály tanulóira alkalmazható programokat részesítik előnyben.
3. A román osztályokban tanító pedagógusok többnyire a központilag javasolt választható tantárgyakat alkalmazzák, mivel ezek hozzáférhetőbbek.

A vizsgálati eszköz

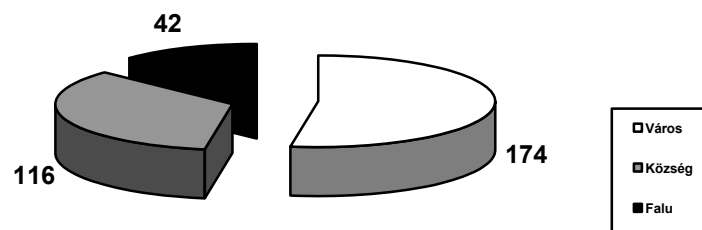
A Kovászna megyei iskolákban végzett kutatás eszköze egy, a szerzők által szerkesztett, önkitöltős kérdőív volt a pedagógusok számára. Első része az iskolára vonatkozó adatokat tartalmazta, ahol megjelenik a település és az intézmény neve (elérhetőség), az alsó tagozatos osztályok és gyerekek száma, valamint tannyelv és típus szerinti osztály-eloszlás. A kérdőív második részében a tanított osztályról gyűjtöttünk adatokat, úgymint: jelenlegi évfolyam (I., II, III, IV), osztály típusa (hagyományos, alternatív, összevont, speciális), a tanítás nyelve, a pedagógus neme, végzettsége, a

³ 3371/12. 03. 2013-as miniszteri rendelet

tanügyi régisége, betöltött állásának típusa (címzetes, helyettesítő) valamint az elmúlt négy évben tanított választható tantárgy(ak) neve.

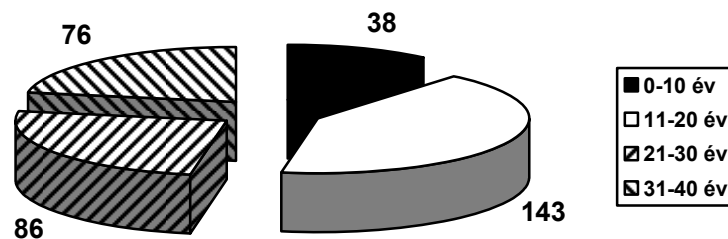
A vizsgálati módszer és a minta bemutatása

A vizsgálatban a megye iskoláinak összes elemi osztályait terveztük felmérni, településtípustól függetlenül. Adatgyűjtésünk során (lásd 1. ábra) 5 városi település (ennyi város van a megyében összesen) 174 osztályának, 17 község 116 osztályának és 20 falu 42 alsó tagozatos osztályának adatait rögzítettük (összesen 332 osztály), ami a teljes megye elemi osztályainak a 65%-át jelentette a vizsgálat időpontjában.

1. ábra: Településtípus szerinti eloszlás

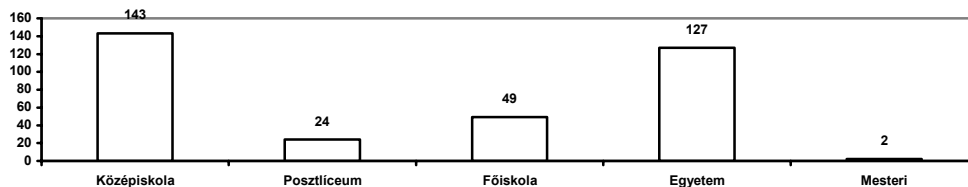
A megyében összesen 347 pedagógus adatait rögzítettük. Ez a szám azért nem egyezik meg az osztályok számával, mert az alternatív (step by step) osztályokban két pedagógus van és ebben az esetben mindkét tanító adatait felvettük. A mintában szereplő tanítók pedagóguspályán eltöltött idejét a 2. ábra mutatja be, melyből kiolvasható, hogy a pedagógusok több mint egyharmada 11 és 20 év közötti régiséggel rendelkezik, az ennél több régiséggel rendelkezők a minta több mint felét teszik ki, míg a pályakezdő pedagógusok száma kevéssel haladja meg a 10%-ot. Csupán négy kezdő pedagógus került be a vizsgálati mintába. Összehasonlítva a városi és vidéki iskolákat elmondható, hogy a 30 év fölötti régiséggel rendelkező pedagógusok száma városon jóval nagyobb (60 fő) mint vidéken (16 fő). A régiség egyébként szignifikánsan ($p < 0,000$; t -teszt=7,54) különbözik a városi és vidéki (község és falu) településtípusok között: városon az átlag régiség 24,61 év, vidéken pedig 17,38.

2. ábra. Pedagóguspályán eltöltött idő

A mintában levő pedagógusok 86,7%-a címzetes állású, csak 46 olyan pedagógus került a mintába, aki helyettesítő minőségben végzi az oktató-nevelő munkát. Talán nem meglepő, de véleményünk szerint fontos adat az, hogy a vidéken tanító pedagógusok között szignifikánsan több a helyettesítő pedagógus, mint városon. Ez az opcionálisok tervezési idejére lehet kihatással. A nemeket illetően elmondható, hogy 333 nő és 14 férfi (96%-4%) van a megkérdezett tanító pedagógusok között.

A megkérdezettek majdnem felének (azaz 48,4%-nak) középiskolai (41,4%) vagy posztliceumi (7%) végzettsége van. Ez az adat azért is érdekes, mert a megyében van olyan intézmény, amely egyetemi szintű képzést nyújt a pedagógusoknak. A megkérdezettek fele azonban 2012-ig nem élt azzal a lehetőséggel, hogy egyetemi oklevelet szerezzen. Főiskolai diplomája a pedagógusok 14%-nak, egyetemi oklevele több mint egyharmadának (36,8%-nak) van, mesteri fokozattal pedig két pedagógus rendelkezik (3. ábra). Két pedagógus nem nyilatkozott a végzettségét illetően.

3. ábra: A pedagógusok végzettség szerinti eloszlása

Az osztálytípusra és a tannyelvre vonatkozóan a következő tények állapíthatók meg: 315 osztály (94,9%) hagyományos, 16 (4,8%) step by step és 1 speciális osztály. A tanítás nyelve a megkérdezett osztályok esetében 84,6%-ban magyar és 51 román nyelvű (15,4%). Ez az arány megközelíti a megye összlakosságának nemzetiségi eloszlását.⁴

A feltételezések vizsgálata

1. A kutatás tanévében (2011/2012) a Tanügyminisztérium honlapján a választható tantárgyak címszó alatt két programot találtunk: Az *Egészségnevelés* (Educație pentru sănătate) választható tantárgyi programot mind a négy évfolyam számára (2004-től van érvényben), valamint az *Európai nevelést* (Educație Europeană), amelyet a III. és IV. osztályban használhatnak a pedagógusok 2006 óta. Ezen kívül egy PitiClic dubluClic elnevezésű, minisztérium által jóváhagyott, közlekedési témakörű információs segédanyag használható fel a tantárgyi program kidolgozásakor a honlap alapján. A leleményesebb pedagógusok a Neveléstudományi Intézet honlapján (<http://programe.ise.ro/Programescolareinvigoare.aspx>) található még nyolc választható tantárgyi programot, amelyből három (*Ökológianevelés és környezetvédelem*, *Aromán kultúra és hagyományok*, *Magyar nyelv és irodalom a román tannyelvű osztályokban tanuló diákok számára*) a teljes elemi ciklusra (I-IV osztály) van tervezve, négy program a III. –IV osztály számára készült (1. Teremtsd meg a környezetet!, 2. A zsidó, mint idegen nyelv, 3. Pénzügyi nevelés, 4. Filozófia gyerekeknek) és egy tantárgy a Transzdiszciplinális tevékenységek címmel az I.-II. osztály számára íródott. Az előkészítő osztályok jóváhagyott választható tantárgyi programja a 2012-2013-as tanévben a *Játék a számítógéppel*, majd a 2013-2014-es tanévben választható tantárgyi program lett a *Társadalmi nevelés*, ami az előző tanévben még a kötelező diszciplinák tárában volt fellelhető.

Megkérdeztük, hogy a válaszadó milyen opcionális tantárgyat tanít az adott tanévben és megvizsgáltuk, hogy az egybeesik-e a Minisztérium által jóváhagyott programmal. A 2. táblázat azon opcionális tantárgyak megjelenésének gyakoriságát mutatja meg Kovászna megyében, amelyet legalább 4 tanító jelölt, mint oktatott választható tantárgyat.

2. táblázat: A leggyakoribb választott tantárgyak a 2011/2012-es tanévben

Sorszám	A választható tantárgy megnevezése	Gyakoriság	%
1.	Szórakoztató matematika – játékos matematika	54	16,26
2.	Egészségnevelés	37	11,14
3.	Angol	30	9,03
4.	Drámajáték-drámapedagógia	28	8,43
5.	Gyermekirodalom-gyermekfolklor	26	7,83
6.	Néptánc-népi gyermekjátékok	24	7,22

⁴ A legfrissebb (2011-es) népszámlálási adatok alapján Kovászna megye 73,6%-a magyar, 22,9% román, 4% roma nemzetiségű (www.recensamanromania.ro)

7.	Beszédművelés	16	4,81
8.	Mese-mesevilág	15	4,51
9.	Zene, mozgás és tánc	13	3,91
10.	Játékos román (román kommunikáció)	11	3,31
11.	Helyesírás –Szépírás	8	2,40
12.	Gyermekszínházi játékos-bábozás	6	1,80
13.	Kézimunka, Ügyes kezek	6	1,80
14.	Tanácsadás	6	1,80
15.	Környezetvédelem	5	1,50
16.	Hagyományörzés	5	1,50
17.	Roma nyelv	4	1,20
18.	Barátom a számítógép-informatika	4	1,20
19.	Nyelvi játékok	4	1,20
20.	Személyiségfejlesztés	4	1,20

A teljes lista 99 különböző választható tantárgyat tartalmaz (természetesen akad köztük olyan is, amely feltételezésünk szerint csak címben tér el egymástól: pl. *Játékos matematika–Szórakoztató matematika*, *Hagyományörzés–Néphagyomány*, *Számítógépes ismeretek–Barátom a számítógép* – az egyértelműen azonos tantárgycímeket össze is vontuk). Az egyes tantárgynevek összevonása után 9 olyan opcionális maradt, amelyet nem csoportosítottunk (pl. *úszás*, *görög mitológia*, *rovásírás*). A tíznél kevesebb gyakoriságú opcionálisok a kínálat egyharmadát teszik ki. Úgy tűnik tehát, hogy azon szakmai körökben többször elhangzó informális feltevés, miszerint a pedagógusok egymást utánozva, ugyanazt a választható tantárgyi programot írják meg és terjesztik jóváhagyásra, messzemenően nem helytálló.

Az első hipotézisünk mindkét jóváhagyott tantárgy esetében beigazolódott, ugyanis a vizsgálat azt bizonyítja, hogy a leggyakrabban tanított választható tantárgy nem egyezik meg a központilag jóváhagyott opcionálisokkal. A Kovászna megyei elemi osztályokban csak 11,14%-ban oktatták az *Egészségnevelés* választható tantárgyat a 2011-2012-es tanévben. Természetesen mivel egyelőre nem történt meg a programok tartalmának vizsgálata, ezért nem tudjuk, hogy ezek a programok valóban a hivatalosan közzétett választható tantárgyi programot követik vagy egy ugyanolyan címmel ellátott egyedi készítésű dokumentum alapján tanítják ezt a tárgyat. A másik jóváhagyott tantárgy esetében – *Európai nevelés* – viszont a helyzet egyértelmű: a megye 332 osztálya közül egyben sem tanítják ezt a tantárgyat. Létezik egy, a Tanügyminisztérium által jóváhagyott tanári segédanyag (tehát nem egy teljes program) közlekedést oktató tartalommal – ez csak egy osztály választható tantárgyának címében szerepel. Az említett Neveléstudományi Intézet honlapján szereplő nyolc választható tantárgy közül csak a *Környezetvédelem* szerepel a húsz leggyakrabban használt opcionális között.

Véleményünk szerint a Minisztérium által is jóváhagyott programok vagy nem voltak szakszerűen bemutatva és nem jutottak el a pedagógusokhoz vagy olyan tartalmi összetevőik vannak, amit a gyakorló tanítók nem találnak célszerűnek bevinni az oktató-nevelő munkába.

A megyében legtöbbet választott opcionális a *Játékos matematika (Szórakoztató matematika)*, ami az osztályok több mint hatodát jelenti. Érdemes lenne megvizsgálni és összehasonlítani egymással ezeket a programokat a törzsanyagban szereplő matematika tantárgy programjával. A legtöbbet választott opcionális feltehetően azért érdemelte ki az első helyet, mert nagyszámú matematika versenyt szerveznek az alsó tagozatos gyerekek számára, ahol nem a tantervi követelményeket mérik. (Kenguru, Zrínyi Ilona matematika verseny, Kis matematikusok nagy versenye, Bolyai matematikaverseny).

A kutatási témánk számára legértékesebb információt a második leggyakrabban választott opcionális, az *egészségnevelés* jelenti. Az osztályok 11,14%-a döntött ezen tantárgy mellett. A harmadik leggyakrabban választott tantárgy az angol, mint idegen nyelv, amit a legtöbb esetben nem az osztálytanító tanít. Ezt a törvény értelmében (1/2011-es törvény, 263-as cikkely 4. és 5. bekezdése) szakos tanár vagy dupla képzéssel rendelkező (tanító-angol szak) pedagógus taníthat. Nem minden iskolában adódik meg azonban a lehetőség arra (főként pénzügyi okok miatt), hogy az elemi

képzésben a tanító mellé egy szaktanárt is betegeyenek az órakeretbe, aki választható tantárgyat tanítson. Ezt az opcionálist főként az I. és II. osztályban választották, ugyanis itt nincs helye a törzsanyagban az idegen nyelvnek. Érdekes lenne megvizsgálni, hogy a jelen tanévben (2013-2014), amikor már az előkészítő és az első osztályokban is kötelező tantárgy az idegen nyelv, hogyan módosul a tantárgyválasztás. Nagy különbség mutatkozik az idegen nyelv választása között a vidéki és városi iskolákban: az előbbi esetében a 158 osztályból 2 esetben döntöttek az angol, mint opcionális tárgy mellett, az utóbbiban az osztályok egyötöde tanult idegen nyelvet.

Ha a különböző műveltségterületekbe próbáljuk meg besorolni az opcionálisokat (jelen pillanatig mindezt csak a tantárgy megnevezése alapján tesszük, de terveink szerint ezt a későbbiekben tartalomelemzés segítségével is elvégezzük), akkor toronymagasan a nyelv és kommunikáció területhez kapcsolható választható tantárgyak vannak előnyben (*Angol, Drámajáték/Drámapedagógia, Gyermekirodalom/Gyermekfolklor, Néptánc/Népi gyermekjátékok, Beszédművelés, Játékos román (Román kommunikáció) Helyesírás/Szépírás Gyermekszínjátás/Bábozás*). Az osztályok majdnem fele (48,79%) az említett műveltségterületen belül választott opcionálist, remélhetőleg figyelve arra is, hogy ne lépje túl a műveltségterületen belül meghatározott maximális óraszámot – ezt ugyanis tapasztalataink szerint gyakorlatilag senki sem ellenőrzi.

2. A választható tantárgy időkeretének vizsgálata nagyon egyértelmű eredményeket hozott, ugyanis csak kilenc olyan esetet találtunk, ahol a pedagógusok (azért a többes szám, mert éppen Step by Step osztályról van szó) első és második félévben két különböző tantárgyat jelöltek meg opcionálisként. Ennél azonban jóval több azon osztályok száma, ahol négyéves programot terveznek: 94 ilyen esetet találtunk, ami az osztályok 28%-át jelenti. Ennek szinte kétharmadát a vidéki osztályok teszik ki (57 osztály). Érdekes, hogy ebből 11 olyan osztály van, ahol a pedagógus helyettesítőként tevékenykedik, és négy évre tervez. Ennek többféle magyarázata is lehet. A legegyszerűbb, hogy a vidéki pedagógus az előtte tanító címzetes pedagógus által készített programot folytatja. Az összes többi alternatíva a törvényes keretek kijátszásával lehetséges, ugyanis a helyettesítő pedagógus csak egy tanévre kap kinevezést. A városi iskolák esetében a tervezés és állástípus szerinti elemzésben egy olyan pedagógust sem találunk, aki helyettesítőként hosszú távra tervezne. A választható tantárgyak bevezetésének folyamatában sajnos már a kialakult gyakorlatban sem veszik figyelembe a helyettesítő pedagógusokat, ugyanis egy adott tanév végén kell megjelölni a következő tanévben tanítandó tárgyat, mielőtt a pedagógus egyáltalán tudná, hogy az adott osztályban fog-e tanítani.

Ha csak a román tannyelvű osztályokat vizsgáljuk, akkor is hasonló eredményt kapunk: itt az arány 31% vagyis 16 olyan osztály van az 51-ből, ahol a pedagógus a hosszú távú tervezés mellett döntött. Osztálymegtartásra, vagyis kiscsoportban oktatott tantárgy létéről nincs tudomásunk.

3. A kutatásban 51 román elemi osztály adatait sikerült rögzíteni, ahol 20 különböző választható tantárgyat tanulnak a kisdiákok. A vizsgálat alapján elmondható, hogy az eredmény hasonló a magyar osztályokéhoz, ugyanis ebben az esetben is az első három helyen az *Egészségnevelés*, az *idegen nyelv* és a *Játékos matematika* szerepel. A különbség csupán abban rejlik, hogy a román tannyelvű osztályokban az *Egészségnevelés* választható tantárgy kapta a legtöbb jelölést (16-ot), ami 31,37% jelent. Ez betudható az Oktatási Minisztérium által jóváhagyott román nyelvű egészségnevelési programnak is, mivel így a pedagógusnak nem kell megbirkóznia az egyéni tervezés nehézségeivel. Ezt követi az *Angol* (13,72%) valamint a *Játékos matematika* 6 jelöléssel (11,76%).

A minisztérium által jóváhagyott, alsó tagozaton tanítható két választható tantárgy közül a román tannyelvű osztályokban sem tanítja senki az *Európai nevelés* című opcionálist, sőt a román nyelven közzétett kisközlések biztonságos közlekedésének elősegítését célzó programot sem alkalmazza egy pedagógus sem opcionális tantárgyként.

Összegzés

Az elemi iskolás gyerekekkel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy testben és lélekben az egészségnevelés hiányából fakadó negatív tüneteket tükröznek (szorongóak, magányosak, túlsúlyosak vagy elhízottak, keveset mozognak, problémáik vannak a családban és kortárs csoporton belül is stb.) Nekünk pedagógusoknak kell eldöntenünk, hogy beletörődünk-e ebbe a hanyatlást jelző állapotba, vagy minden erőnket és tudásunkat összegyűjtve szembeszállunk ezzel a megállíthatatlannak tűnő

áradattal. A válasz egy pedagógus részéről sem lehet más, mint hogy nem törődhetünk bele, hanem felvesszük a harcot a lelki és testi egészségkárosító tényezőkkel. Ebbe a jövőépítő munkába természetesen be kell vonnunk a szülőket is, hogy lássák és értsék a jelen helyzet tarthatatlan voltát; valamint azért, hogy partnereket találjunk bennük és közösen tudjuk megvalósítani az iskolai és családon belüli egészségnevelést.

Az eredményekből kiolvasható, hogy a 2011-2012-es tanévben a vidéki iskolákban kétszer többen választották az *egészségnevelést* opcionálisként, mint a városi iskolákban és szintén a vidéki iskolák azok, ahol folytonosság mutatkozik a tervezésben. Ez volt az utolsó olyan tanév, amikor az elemi iskola négy osztályból állt és minden évfolyamon 1-4 lehetett a választható tantárgyak száma. Ezzel szemben a következő tanévekben az opcionálisokra jóváhagyott órakeretek a törzsanyagban szereplő magas heti óraszám miatt 0-1-re csökkent. Míg 2011-ig minden osztályban kötelezően volt választható tantárgy és ezen belül az osztályok 11,14%-a az *egészségnevelést* választotta, addig a 2012-2013-as tanévtől az elemi oktatási rendszerbe kerülő osztályok számára nem kötelező opcionálisan választani. Igaz, hogy számukra azonban a *testnevelés*en kívül, három olyan tantárgy is bekerült a törzsanyagba, amely egészségnevelési kompetenciafejlesztést irányoz elő. Ezek a kompetenciák és a melléjük rendelt tevékenységek azonban csak kis mértékben fedik le az egészségnevelés területeit. A 2013-2014-es tanévtől a tervezett egészségnevelési kompetenciák újabb csorbát szenvedtek a *társadalmi nevelés* tantárgy törlésével a kötelező tantárgyak listájáról valamint a *személyiségfejlesztés* tantárgy óraszámának csökkentésével az első osztályban. Visszalépésként értékelhetjük azt is, hogy habár lassan 3 éve megjelent az új tanügyi törvény, nem íródott új kompetenciaalapú egészségnevelési választható tantárgyi program – tehát, ha az elmúlt két évben a rendszerbe kerülő osztályok valamelyikének pedagógusa a magas heti óraszám mellett mégis szeretne opcionálisan tanítani, akkor meg kellene írnia és jóváhagyatnia a tervet.

Az egészségnevelés már az előkészítő osztálytól kezdődően nem lehet más, mint tudatosan létrehozott készségfejlesztő lehetőségek összessége, amellyel a gyerekek viselkedése az előre meghatározott cél irányába elmozdítható. Erre lehetőséget teremt az új tanterv, ugyanis eddig az iskolai szintű egészségnevelési beavatkozási stratégia egyetlen tantárgya a *testnevelés* volt, amit többnyire nem az osztálytanító tanít. Jelen tervezetben a pedagógusoknak lehetőségük lesz a *Zene és mozgás* és a *Személyiségfejlesztés* tantárgyakon belül egészségnevelési, egészségfejlesztési tevékenységeket szervezni, egészségügyi szokásrendszert kialakítani, fejleszteni, a kialakult helyes szokásokat segíteni az automatizmussá válásban. Negatívumként értelmezhető a kormánynak az a döntése, melynek értelmében az egészségnevelési kompetenciákat is fejlesztő *Társadalmi nevelés* tantárgyat kivette a törzsanyagból és a választható tantárgyak száma 0-1 lett: mindkét változás az egészségnevelés formális oktatását hátráltatja.

Szakirodalom

Buda B. (1995). *A mentálhigiéné szemléleti és gyakorlati kérdései*. TÁMASZ, Budapest.

Forgács A. (2004): *Az egészségügyi rendszerek mai hatékonyságának történeti gyökerei*. btk.ppke.hu/phd/tortenelemtudomany/forgacs_anna/disszertacio.pdf (2013.05.08)

Gyenge E.(1998). Iskolai mentálhigiéné a gyermekpszichiáter szemszögéből. In: *Iskolai mentálhigiéné*. Pannónia Könyvek, Pécs

Kaposvári J. szerk. (2001): *Egészség és gazdagság Európa fiatal generációjának, a megelőzés kihívásai*. EUSUHM Nemzetközi Konferencia. Budapest.

Mattey A. E. (1996). Teach us Body Sense: A health education program for primary students. In: *Pediatric Nursing*. Nov-Dec

Somhegyi A. (2006). *Egészségnevelés és egészségfejlesztés a közoktatásban*. Mester és Tanítvány. IV.) <http://www.btk.ppke.hu/uploads/files/10.pdf> (2013.03.05)

Székely J-I (2009): *Az iskolai egészségnevelés csődje*, Hitel, Kérdez az idő, január 86.old

1/2011-Nemzeti Oktatási Törvény. Hivatalos Közlöny, 18/2011. január 10.

3371/12. 03. 2013. – *Határozat az elemi osztályok órakeretéről és alkalmazási módszeréről.* Hivatalos Közlöny, 192/ 2013. április 5.

345/1992 – *Határozat az oktatás szervezésére és működésére az 1992-1993-as tanévben.* Hivatalos Közlöny, 156/ 1992. július 9.

3654/29.03.2012. – *Határozat az előkészítő, I. és II. osztályok órakeretéről és alkalmazási módszeréről.* Hivatalos Közlöny, 327/2012. május 15.

4496/11.08.2004 – *Határozat az Egészségnevelés választható tantárgyi program jóváhagyásáról.* <http://www.edu.ro/index.php/articles/20774> (2013.05.08)

521/1990 – *Határozat az oktatás szervezésére és működésére az 1990-1991-es tanévben.* Hivatalos Közlöny 71-72/ 1990. május 16.

84/1995 *Tanügyi Törvény,* Hivatalos Közlöny, 167/ 1995. július 31.

Szerzők

Szabó Béla, Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézet, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár (Románia). E-mail: szabobela@yahoo.com

Szabó Katalin, Szociológia Doktori Iskola, Babes-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár (Románia). E-mail: kelem.kata@gmail.com